

HAYREDDİN KARAMAN

İLE...

Saffet KÖSE

Mehmet HARMANCI

Halil UYSAL

S. Köse: *İlk olarak sizden öğrenmeyi arzu ettiğimiz şey, ilimle temasımız nasıl oldu, ne gibi sıkıntılar yaşadınız, ilme başladığınız dönemlerde ne tür avantajlarınız vardı, ne tür dezavantajlarınız vardı, bugüne göre soruyorum, özellikle ilâbiyat disiplinleri ve fıkıh açısından, bilbassa bu konularda bizi aydınlatsanız seviniriz.*

Ben bugünden geriye doğru baktığımda -bu bakış kolay değil- insan bugünden geriye bakmak istediğinde, kendini bugünden ve bugüne kadar geçirdiği maceradan tecrid ederek o güne götürmesi kolay değil, zor. Zannediyor ki ben tamamen çıplak olarak o güne bakıyorum. Öyle değil. Arada bugünden oraya doğru birçok unsurda bir nevi anakronizm vardır, yani birçok unsur da seninle birlikte oraya gidiyor. Böyle bir tehlike var. Bugünden oraya bakarken böyle bir tehlikenin varlığını da düşünmek lazım. Ama ben inşaallah epey bir düşündüğüm için bu konu üzerinde, yanılmadığımı sanarak, beni ilimle, bilgiyle temasa sevk eden, bugünkülerin çok kullandığı tabirle 'motive eden' en önemli motivasyon unsuru neydi diye düşünüyorum ve bunun benim mizacımdaki bilme merakı olduğu kanaatine varıyorum. Bilme merakı! Bu oldukça küçük yaşından itibaren vardı bende. Hattâ çocukça bildiğim şeyleri bile bilmeyenlere anlatmaktan büyük zevk alıyordum. Bunu iyi hatırlıyorum. Meselâ, ben bir şey öğrendiğimde... Nasıl öğrendiğimde? Bizim ailemizde biraz daha yarı molla insanlar vardı. Tam ailemizin içinde bir dedem vardı. Onun eşi dostu, akrabası, zaman zaman toplanırlar; ben de o sohbetanenin bir kenarında onları dinlerim. Ve bana göre hepsi yeni ve ilgi çekici olan şeyler öğrenirdim. Çoğunu idrak etmem de mümkün değil. Çünkü metafizik konular, dini konular filân... Ama onları bir teyp gibi zaptetmeye çalışırım. Ertesi gün mahalle arkadaşlarımı toplarım, bir

Hayreddin Karaman, Erzurum'da doğdu. 1963'te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. 1971'de İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne fıkıh öğretmeni oldu. YÖK düzenlemesiyle Yüksek İslam Enstitülerinin İlahiyat Fakültesi'ne dönüşmesinin ardından doktor, doçent ve profesör oldu. Eserleri:

1. Arapça-Türkçe Yeni Kamus,
2. Mukayeseli İslam Hukuku,
3. İslam Hukuk Tarihi,
4. İslam Hukukunda İctihad,
5. İslam'ın Işığında Günün Meseleleri,
6. Günlük Hayatımızda Haramlar Helaller,
7. İslam'da İşçi-İşveren Münasabederi,
8. Anahatlarıyla İslam Hukuku.

Yazanın ayrıca, bir çok çeviri, hazırlama ve ders kitapları da vardır.

şekilde onların ilgisini çekerim, çünkü mahalle arkadaşlarıyla çelik çomak oynanır; oturup da böyle şeyler anlatıp da onlara dinletmek kolay değildir. Onun da bir yolunu bulup onlara anlatmaya bayılırdım. Onların böyle hayretle bakışları benim hoşuma giderdi. Yani, demek ki imtiyazlı duruma geçmiş oluyordum; bu da var. Bir kere benim tabiatımda bilmeye merak vardı; meçhulden, bilmemekten rahatsız olmak vardı. Bir de bir şey öğrenip anlatmak ve öğretmekten zevk aldım. Bunu erken zamanda almış oldum. Bu iki şey beni ilim yoluna sevk etti. Çoğu insanı bilgiye, maişet kaygısı itiyor. Bu önemli bir noktadır. Bir şeyi niçin öğreniyor insanlar? Önce maişeti mi ön plana alıyor yani? Hattâ Türkiye'de adam olmak da, bir baltaya sap olmak da bu manaya geliyor biraz. Türkiye'de "adam olmak" denildiği zaman; öğrenmek, bilgili olmak, ahlâk sahibi olmak, edremlî olmaktan öte, bir işi yapmak, bir zanaati olmak, bir marifeti olmak, bir kazancı olmak anlaşılıyor. O halde, demek ki, maişet ön planda. Maişet ön planda olunca o maişeti en iyi sağlayan bilgi hangisi ise o da ön plana geçiyor. O halde burada bir nevi marksist bir görüşün uygulaması var. Ben de ilme yönelmenin alt yapısını, ilim adamının konumu oluşturmadı. O macera ayrı bir maceradır. Ama benim orada da belki şöyle bir şansım oldu: -onu da buraya ekleyeyim- bu çocukluktaki mizacımlı ve merakımı izah ettim. Okumaya başladığımda mektebe gittim. Mektep benim meçhullerime cevap veren bir yer olarak gözükmeydi. Onun için doktor olmaya karar verdim ortaokula gittiğimde. Çünkü hem ilkokul, hem ortaokul benim meçhullerime cevap veren bir bilim yuvası değildi. O mektepler biraz önce söylediğim anlamda adam olmaya yönelik, ona ayarlanmış yerlerdi. Belki de bu ön planda olduğu için tatmin olmadım. Orta mektepte bir yıl okuduktan sonra mektebi terk ettim. Ondan sonra birtakım meslek öğrenme tecrübelerim oldu. Onlar da başarısız oldu. Ondan sonra ana babama haber vermeden terk ettim ülkeyi. Yani buna 'fırar ettim' derler. Ondan sonra Ankara'ya gittim. Ankara'da üç ay işportacılık yaptım. Tesadüfler beni oraya sevk etti ve o zaman ticaret öğrendim. Bu üç ay Ankara'da Anafartalar-Ulus arasında önümde tezgâhımla işportacılık yaptım. Eğer o yolda yürüseydim muhtemelen namlı bir tacir olabilirdim. Çok zevkli bir şey, iyi para kazanıyor insan. Fazla öyle stresi yok; kafanızı yormuyorsunuz, alıyorsunuz ve satıyorsunuz. Yeter ki satılacak malı, nerede satılacağını bilin. Ben onları o zaman öğrendim. Bunun da benim ilmi hayatımda önemli bir yeri oldu. Neden? Hiç maişet kaygısı çekmedim. Sonraları ben ticaret yapmadım fakat yapabilirim inancı ve ümidi hep benim yanımda durdu. Deminki bıraktığım yerden devam edeyim: O tecrübeler

olmadı, sonunda benim meçhullerimi giderecek anlamda okumaya karar verdiğimde önce bir Kur'an Kursuna gittim. Meselâ, meçhulum Kur'an okumaktı, onu öğrendim. Fakat dediler ki, bunun daha güzeli Kur'an Kursunda olur. Gittim oraya, onun güzelini de öğrendim. Bu sefer beni başka bir şey celbetmeye başladı. Çünkü beni okutan hoca, ara sıra beni dinlerken bir ayete de mana veriyordu, onu da biliyordu, âlimdi. Kur'an Kursu hocası Süleyman Hoca'nın ve Ahmet Lütfi Kazancı'nın kayınpederi idi. O bazı ayetleri tercüme ediyordu. Bu sefer o beni sarmaya başladı. Yani dışını yalıyoruz; bu Pinti Hamit'in kavanozun dışını yalamasına benziyor. Peynir içinde! Onun tadı yok. Anladım ki ben, biz hep cam yalıyoruz. O zaman hocama dedim ki: "Sizin gibi okuduğumu anlamak istiyorum." Onun tavrı çok önemli. "Kolay olmaz" manasında "Ööö!" dedi. Benim mizacımı bilmediği için, beni tahrik etmek için -böyle demek gerekiyor- o zat onu bilmiyor, o beni caydırmak için bunu söyledi. Halbuki bana bundan iyi bir doping olamazdı. Bu meydan okuma anlamına geliyor. Yine benim mizacım devrede: Bu neden zormuş? Senelerce Arabiyat okumak lazım, dedi. Ondan sonra benim hiç adını bilmediğim şeyleri yani sarf, nahiv, mantık vb. demiş olmalı. Benim bilmediğim bir şeyler saydı; bunları okumak lazım, bunlar zor, seneler sürer, sen askere gideceksin. Dedim ki, başlayalım, sen gerisine bakma. "Ben okutamam, yasak! Burda ben Kur'an Kursu hocasıyım, Arapça olmaz." dedi. Olsun, evinde okut. Evde de olmaz, beni gözetlerler, görürler. Bir başkasını söyleyeyim; o okutuyor, sen git orda oku, ama bir daha düşün. Okuyup da dilenci mi olacaksın? Hep bu maişetle öğrenme zevki! Konjoktürel olarak haklıydı. Çünkü etrafındaki âlimler, medrese mezunları, medresede müderrislik yapmış insanlar iskat, zekât, sadaka-i fiturla geçiniyorlardı. Onları bildiği için o anlamda söyledi. Bir kısmı da Ramazanlarda cerre giderdi gelirdi, bir yıl onunla geçinirdi. İlim sahiplerinin boyunları büküktü. İnsanların ellerine baktıkları için emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker de yapamazlardı. İşte bunu gördüğünden dolayı, "Okuyup da dilenci mi olacaksın? Ben sana bir manifaturacı tavsiye edeyim; git orda bir tezgâhtarlık öğren, indir kaldır, mal al sat. Gelince de aynı işe devam eder, sonra da kendin manifaturacı olursun, tüccar olursun, itibarlı bir insan olursun" dedi. Bakın yine orada ön plana geçen şey, maişet! Halbuki benim önceliğim bu olmadığından bu beni etkilemedi. Ben dedim ki, maişet hiç önemli değil. Hocam, ben dilenci olmadan geçinirim. Fakat ben bilmek istiyorum. Bilmek ayrı bir şey. Ben bunu istiyorum. Sonra o bana birilerini tavsiye etti. Gittim ben, okumaya başladım. Benim ilimle temasımın psikolojik, belki de sosyal psikolojik arka planı bu.

M. Harmancı: *Tabsil hayatınızda kimlerden ders aldınız? Hocalarınız kimlerdi yani? Nasıl insanlardı? Üzerinizdeki etkileri ne oldu? Onları bize tanıtır mısınız?*

Benim ilk Kur'an hocam Zahide isimli anneannemdi. Bence en önemli hocam bu. Çünkü Kur'an okumaya karar verdiğimde şöyle bir olay oldu. Bilmeme merakım vs. var ama araya delikanlılık girdi, firar ettim filan. O zaman artık metafizik meçhuller beni meşgul etmiyordu. Döndüm geldim, kendime göre bir dünyevi hayat kurmak istiyordum ama önümde engeller var. Bu engelleri nasıl aşacağım? O konuda plan program yaptım. Yaşımı büyüteceğim, babama haber vermeden erken arskere gideceğim geleceğim ya da gelmeyeceğim, askerde kalacağım, vs. Bir hayat kuracağım. Öyle bir şey planlamıştım. Bir kış günüydü, avarelik var. Arkadaşlarla çıkıp yaramazlık yapıyoruz. Gece gündüz kar yağıyor o gün. Tabiat müsaade etmiyor dışarı çıkmaya. Evde soba yanıyor, ben pencereden dışarıyı seyrediyordum yalnızca. Biz 'ebe' diyoruz anneanneye. Ebemle ben varım. Ebem şu cihetten önemli, benim hocam da onun memleketinden; Ahıskalı. Ahıska'yı bilirsiniz. 93 harbinde onlar göçmüşler daha önce Ahıska'dan. Durumu müsait olduğu için İstanbul'a gelip İstanbul medreselerinde okuyup icazet alıp dönmüş Rüştü Efendi diye bir zatın kızı, yedi çocuğundan birisi, en büyüğü bu Zahide. Benim annemin annesi. Sonra orayı Ruslar istila edince ya da harp konulunca ve biz yenilince, 93'te biliyorsunuz bir çok yerden muhaceret var, oradan da muhaceret yaşanmış. Bunlar dünyanın ortası diye Çorum'a gelmişler. Çorum'da bu Rüştü Efendi güzel bir arazi almış. Çorum'da olmayan meyvalar yetiştirmiş bahçesinde birkaç sene içerisinde. Çocuklarının orada ahlâksız olacağına kanaat getirmiş. Vilayette, şehirde, o günün şehrinde, hani şimdi zamane bozuldu falan diyorlar ya, bunun üzerine Çorum'a 20 km. mesafede bir arazi satın almış, orda bir çiftlik kurmuş ve Hz. Peygamberin hadisinde bildirdiği gibi koyunlarını almış dağa çekilmiş. Yani bu isabetli olmuş, isabetsiz olmuş, o ayrı. Bunu yapmış adam. Orda bir kâhya bulmuş, ona rençberlik yaptırmış. Kendisi balcılık yapmış. Çocuklarını da sadece ahlâksız olmaktan kurtarmış. Yani burada hayrın selbî olanını, yani şerrin def'ini elde etmiş ama hayrın celbini, maslahatın celbini pek düşünememiş, ön plana alamamış. Çocuklarının hiçbirini okutmamıştı. Çünkü okuma yazma bilmeyen çocukları vardı. Ben onların yedisini de tanıdım. Kendisini görmedim. Benim ebem bir kadın mollaıydı. Yani Kur'an bilir, eski o Mızraklı İlmihal, Ahmediye, Muhammediye filan gibi kitapları okur, böyle bir insan. Oturmuş o gün Kur'an-

Kerim okuyor. O Kur'an-ı Kerim'i her zaman okuyor. Beni de küçüklüğümde evde yaramazlık etmesin diye kadınlara göndermişlerdir. Orda da 29 harfi öğrenmişim. Ben bunu her zaman dinliyorum. O gün işte, zamanı gelmiş diyelim, böyle bir doğrusu metafizik motiv de var, onu da söylemek gerekiyor herhalde. Ben dışarıyı seyrederken ebem de arkamda, benim arkamda fısıltı halinde Kur'an okurken, o Kur'an'a ben çarpıldım o gün. Olay bu! Kibrit bu oldu. Tarif edilemez bir zevk aldım ondan ve ben mutlaka bunu okumayı öğrenmeliyim, dedim. Ondandır evvel beni bunun için kurslara göndermişler. Kurs dediğim, affedersiniz yanlış söyledim, mahallelerde kadınlar vardı, hanım hocalar. Ablalarımla beraber beni de göndermişler ama ben yaramazlıktan başka bir şey yapmamışım oralarda. Ebeme dedim ki: "Ben bu Kur'an-ı Kerim'i okumak istiyorum." O da şöyle gözlüğünün üstünden baktı. Tabii, benim böyle bir teklif yapmam mümkün olmadığı için önce yani öyle baktı. Yani 'benimle alay mı ediyorsun?' anlamında baktı. Ciddi olduğumu görünce de ağladı. Bir anda gözünde iki damla yaş belirdi. Ciddi olduğumu anladı. Çünkü, olur, dedi. "Hemen bir elifba bulalım" dedi "İnşaallah başlayalım." "Yok" dedim "elifba değil, bu mushaftan şimdi öğrenmeye başlayacağım." Önce olmaz diyecek oldu; baktı, ısrar ederse ben vazgeçerim. Elifba yok, elifbayı orda görmüşüm, hoşuma gitmemiş vaktiyle, çocuklukta. O da akıllı bir kadın olduğu için Kur'an-ı Kerim'in sonunu açtı. (Uzun bir süre o mushafı sakladım ben. Fakat çok fazla yıpranmış oldu, sonra defnettim o mushafı. Dışı keten kaplı, kırmızıya yakın sarıdan kırmızıya yakın sayfalı bir matbu Kur'an idi.) Nâs sûresini açtı, onu da ezbere biliyorum zaten. Ama dedi ki bana, şimdi şurdan başlayalım, madem öyle istiyorsun. Harfleri biliyorsun, işte bak şu Kaftır. Bir de orda heceleme yoluyla okuturlardı, onu da yapmadı. Bana dedi ki: (kısaca söylüyorum) Bu Kaftır, bunun üstündekine ötre derler, bu bunu "ku" okutur. Şu da Lâm'dır, buna da cezim derler; bunu buna vurduğunda "kul" diye okunur. Zaten "kul"ü biliyorum; burda ötre ile cezmin fonksiyonunu öğrenmiş oldum. Birinci satırı bana böyle anlattı. Dedim tamam, bundan fazlasını taşıyamam ben. Bunu kendi kendime bir öğreneyim, tekrarlayayım. Bir hafta ebemle evde çalıştık ve Kur'an okudum. O günden itibaren dışarı çıkmadım. Yani her gece biz sinemaya gidiyoruz, kahveye gidiyoruz, kâğıt oynuyoruz, tavla oynuyoruz; öbür cinsin küçüklerini, bizim yaşitlarımızı tanımaya çalışıyoruz mahallelerden, nerede kim var 15 yaşlarında falan. Akşam da parolamız ıslıktır. Bir ıslık duyduunuz mu zincirler tutmaz! O günün akşamında ıslıklar bana menfur geldi. ıslıklara cevap vermedim. Ertesi günün gündüzünde de dışarı çıkmadım. İşte bu, yani

o, bir süratli dönüş oldu.

Benim ilk hocam Zahide ebem oldu. Onunla biraz uğraştıktan sonra, "Kur'an Kursun'a git artık" dedi "benim bundan sonra tecvidim pek güzel değildir, tecvidi orda okuman lazım." Orda Hafız Kemal Efendi vardı, ondan biraz tecvid öğrendim, Kur'an-ı Kerim'i düzgün okumayı öğrendim. Bir iki yer ezberledim. Yaşım ileri olduğu için hıfza karar vermedim. Zaten hafız olmayı istemiyordum, öyle bir şeyim yoktu. İşte orda Arapça okumaya karar verdim. Daha doğrusu Kur'an'ın anlamını öğrenmeye, okumaya karar verdim ve o da yine Ahıska'dan bu sefer 937'de kendisini orda idam edecekleri için bunu önceden istihbar edip bir arkadaşı ile birlikte kaçıp Türkiye'ye sığınan Server Efendi adında bakkallık yapan bir hoca efendiyle tanıştım. Beni ona gönderdi. Geldim, o hoca efendi bakkal yaşlı. Bir oğlu var. Okuyanlar dilenci oluyorlar diye oğlunu -çok ilginçtir, bozulmasın diye mektebe göndermemiş dilenci olmasın diye de okutmamış, terziye vermiş. Adı Mustafa, oğlu var, kızları var, talebeleri var. Talebelerinin içinde oğlu yok! Bunu tekrarlıyorum: Kim var? 65 yaşında biri var. Aklını takmış, insan yaşlanınca da okuyabilir, merak etmiş öğrenmiş; falan şu yaşında okumuş, filan bu yaşında. Geliyor gidiyor, 5 senede daha sarfı sökmemiş. Böyle bir insan ama hocayı meşgul ediyor. Ondan sonra anlayan bir müezzin vardı; o anlıyor. Bir de verem hastalığına yakalanmış Alacalı biri vardı. O da ölmeden önce biraz okuyayım da molla olarak öleyim diye hoca efendiyi işgal ediyor. Etti üç. Bir de bir caminin imamı vardı, o dört kişi. Böyle anlattığım gibi geliyorlar, ondan okuyorlarmış, tekrarlıyorlarmış. Bir de ben gittiğimde Izhar okuyorlarmış. Ben hocanın elini öptüm. Ben de okumak istiyorum, dedim. Hoca da gene "ööö..." demedi ama "iyi de biz Izhar okuyoruz. Ya sen bekleyeceksin, bunlar tekrar ederken baştan başlayacaksın ya da anlayamazsın." dedi. Şimdi benim çok hevesli olduğumu ve beklemek istemediğimi görünce "Yahya Efendi'ye -yine bakkallık yapan- Molla Yahya'ya git, o sana Sarf okutsun, Sarfı bilir" dedi. "Sarf okutsun, ondan sonra biz de bunu bitiriz, Avamil'den başlayacağız tekrar, sen de Sarfı orda okursun, gelir Avamil'den başlarsın." İşte bu tarzda bununla anlaştık. Molla Yahya Efendi'ye gittim. Molla Yahya Efendi gerçekten ikmal edememiş bir zat fakat ilme âşık ve iyi bir pedagog. Bende aşk hâsıl olmuş, beni yönlendirmede onun da çok rolü oldu, bana cesaret verdi. Benim bu konuda kabiliyetli olduğumu, hattâ biraz abartılı olarak söyledi. Çünkü onun okuduğu bir süre var, diyelim ki şu kadar sene uğraşmış o da o Sarf'la. Biz onu üç ayda kayıtsız bir Sarf Nahiv kitabından okuduk beraber. Şu da il-

gilendirmiyor sizi ama kültür tarihimizi ilgilendiriyor: "Bana bir Emsile bul da gel" dedi. Üç gün Çorum'da Emsile aradık, Çorum'u baştan sona taradık. Bir Emsile kitabı! Ben de onu yeni harflerle yazdım "em si le" diye. Ne kadar zor geliyordu, nasıl aklımda tutacağım bu 'emsile' kelimesini diye. Çünkü hiç duymamışım Emsile'yi. Neyse, onu arıyoruz arıyoruz. Çoğu insan babasının kitabını yakmış, çoğu da gömmüş korkusundan. Yani evde aranır, bunlar bulunur, başımıza iş çıkarır diye korkuyor insanlar. İşte, vardı ama yavrum filan, diyorlar, bir iki bir şey çıkarıyorlar, hiç alâkası yok onunla. Yine de adam, Allah razı olsun, kendisi mi hoca efendi mi onu unuttum ben, Server Efendi mi kendisi mi bana kayıtsız bir Sarf Cümlesi buldular da (kayıtsız malum, hareketi olmayan, izahatı olmayan demek) onu buldular, onunla başladık. Üç gün bir vilayette Sarf kitabı bulamamıştık.

Zahide Hanım, Kemal Efendi, Yahya Efendi, sonra Server Efendi... Server Efendi'den Izhar'ı bitirdim. Kâfiye'nin ortalarına geldiğimde İmam-Hatip Mektepleri açıldı. Askerliğim de yaklaşmıştı. Çok sardı beni bu iş fakat askerlik ke-secekti. Askerlik iki seneydi o zaman. Belki de ondan sonra ya hevesim kaçır ya da hayat beni değiştirir. İstemiyordum araya bir şey girsin. İmam-Hatipler açılmadan Mısır'a kaçmaya karar verdim. Uzatmıyorum bunları. Engeller çıktı. Beni götürecek adam, Suriye'de Konya'lı öğrenciler var, dedi. Ellili yılların başlarında oluyor bu iş ya da kırklı yılların sonunda, ellili yılların başlarında oluyor şu söylediğim. Daha İmam-Hatip açılmamıştı. İşte o zaman Konyalılardan kim vardiysa Suriye'de, onlarla ben görüşeyim de onlar seni Mısır'a gönderebilirlerse ben seni oraya götüreyim, Suriye'ye. O zat, Davut isimli bir zat bana bunu söz verdi. Kaçakçıydı kendisi, sınırda vuruldu. İyi ki beni götürmemiş o zaman. Orda tabî bu iş akim kaldı ama yine ben Mısır projesi üzerinde dururken İmam-Hatipler açıldı. O arada çok uzun maceralar var, onları geçiyorum. Nasip Konya'yımış, Konya'ya geldik. Konya'da birinci sene girdim. Mehmed Doğru vardır, sizin hemşehriniz, yani Konyalıların hemşerisi Mehmet Doğru'nun bulunduğu bir 'F' sınıfı vardı. Ben ilk sene gittim, 951'de açılmış, bir iki ay geç gittim. Çünkü evrakım nâtamamdı, yaş meselem vardı falan filan... Fakat düşün işte, bir efelik yapmış, Ankara'da ticaret yapmış, sonra Orta Mektebe girmiş çıkmış bir adamım işte. Boyum posum da fena değil, saçım sakalım da güzel, kılığım kıyafetim de iyice. Bu tarzda gittim Konya'ya. Müdür dedi ki: "Evrakını bırak, hemen sınıfa gir. Bir ayın kaldı, bir ayın bile tam değil. Bütün ödevlerini, imtihanlarını tamamlayacaksın, sana müsamaha edeceğim." dedi. Ali Rıza isimli bir eski avukat, yaşlı bir zattu. Bir

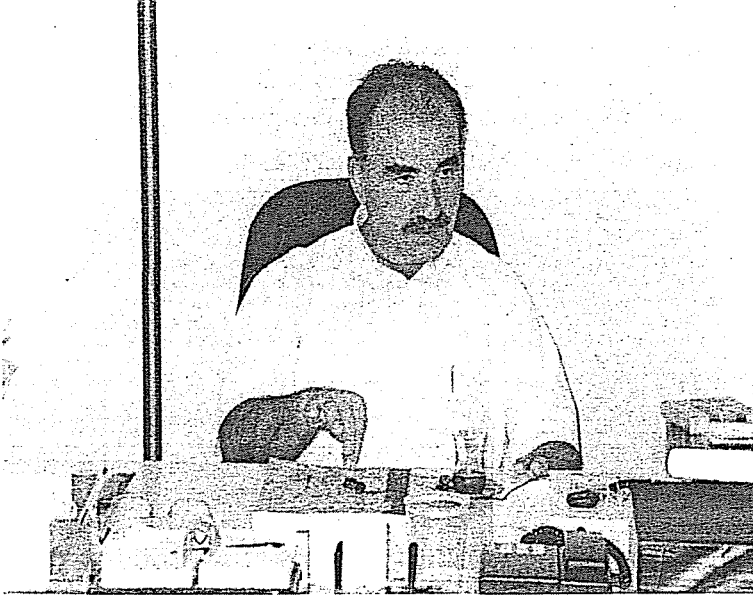
de onun kâtibi vardı, mütekait astsubay. O beni aldı sınıfa götürdü. Ben sınıfa girince sınıf rap diye ayağa kalktı. Beni müfettiş sanmışlar. Oranın ulemasından, Konya ulemasından Abdullah Ulubay Hoca Efendi vardı, Konya Müftüsü diye tanınırdı. O da akaiden imtihan ediyormuş çocukları. Sobanın başına oturmuş, o da paltosunu düğmeleyerek şöyle kalktı. Şimdi ben ne yapayım? Kâtip beni içeriye koyun katar gibi kattı gitti de ben kapının içinde kaldım. Millet de kalktı, hoca da kalktı. Sonunda böyle lafla anlatmaktansa dedim, süratli bir şekilde kendi kendime, hocanın elini öpeyim, hocanın elini öperken de ben talebe olarak geldim diyeyim, dedim. Ben zaten elini öpmeye çok zekiymiş hoca. Hoca bilir ki cumhuriyetin müfettişleri, yaşı kaç olursa olsun, hocanın elini öpmez- ben elini öpmeye eğilir eğilmez, bıyık altından çok hafif güldü, onu ancak ben yakaladım ve hemen oturdu. Bana da, otur bakayım şuraya, dedi. Verin şuna bir kâğıt, dedi. Daha ben akaid kelimesini yaz deseniz eski harflerle yazamam. O çünkü İzhar'da geçmemiş! Bir de kâğıt verdiler. Akaid okutmuş hoca, imtihan ediyor. Bana da soruyu yazdırdı. Ben de kafamla cevap verdim ve beş numara aldım on üzerinden. En kıymetli notumdur bu benim Abdullah Ulubay Hoca Efendi'den okumadan aldığım beş numara. İtikadım sağlamış. Zaten malum, akide biraz akıldır, kelâmdır, biraz da mantıktır. Herhalde onunla bir şeyler yazmış olmalıyım. Bir de o dede sohbetlerinden kulakta kalan şeyler de varmıştır. O sene bir ay falan, ben imtihanları tamamladım ama gene evrakta problem çıktı ve beni okul kabul etmedi. Bir ay sonra uzaklaştırdılar, çok sevdikleri halde, beğendikleri halde. Ne diyorum, mevzuat bakımından beni okuldan attılar. Ben de hoca efendiyi tanımıştım, Hacı Veyiszade Mustafa Efendi'yi. Onu tanışışımı da çok kısa anlatayım: Konya'ya geldiğimin ikinci günüydü. Güven Oteli vardı. Kapı Camiinin yanından giden bir yol vardı. Kapı Camii sağınızda kalır, bir yol Tefikiye caddesi, çok geniş olmayan bir caddeydi, orda Yalçın Oteli diye bir otel vardı. O otele yerleşmiştim. İşte mektebe kaydoldum, yer arıyordum falan; bir de gideyim, bir namaz kıluyum dedim. Aziziyeye Camiine gitmişim, orda da hoca efendi namaz kıldırıyor. Lâkin bana göre "Allahe Ekber" diyor. Yâ dedim, saçlı sakallı bir zat, yaşını başını almış, Konya gibi bir yer, böyle bir cami, şehrin ortasında... Daha "Allahu Ekber" demesini bilmiyor "Allah" mübteda "Ekber" de haber, yani bu merfu, bu nasıl "Allahe" oluyor? Sağdan bakum olmuyor, soldan bakım olmuyor; bu yanlış, ben bunu bir düzeltiyim, dedim, karar verdim. Ondan sonra namaz bitti. Merdivenlerden ineceği yere kadar takip ettim onu. Orda yanında insanlar azaldı, mahcup etmeyeyim istiyorum. Yanına sokuldum "Selamün aleyküm hocam"

Dedim ki: "Siz 'Allahe Ekber' diyorsunuz" ve hem de ukalâca arkasından, "Allah" mübteda "Ekber" de haberdır, dedim. Bu merfu olur "Allahu Ekber" denir, siz niye "Allahe Ekber" diyorsunuz? "Öyle mi dedim babam?" dedi. "Öyle dediniz" dedim. "Sen nerelisin?" dedi. Falan yerliyim, adın ne, filan... "Maşallah maşallah" dedi, şöyle kafamı sıvazladı. Hiç oraya varmadı artık ondan sonra. Dediydın demediydın falan diye. Maşallah dedi. Niye geldin buraya? Okumaya. İyi iyi, dedi. Aman dedi, oku çalış falan dedi. O gün hocayla maceramız bu kadar. O gitti. O gidince ordakiler dediler ki (orda bir takım adamlar da bizi dinlediler) "Sen bunun kim olduğunu biliyor musun?" Yoo, dedim. Buranın imamı herhalde. İşte buna dediler "Hacı Veyiszade Mustafa Efendi derler." Bu âlimdir, dediler, bu büyük âlim bir zattır! Yaa, öyle mi, dedim. Yine de içimden diyorum ki, âlim ama yine de "Allahu Ekber" demeyi bilmiyor! İşte hoca efendiyi ilk tanışım böyle oldu. Sonra beni mektepten çıkarınca, tabii biz böyle "ööö"ye karşı şeyiz ya o bize muharrik geliyor. Ben bu mektebe girerim dedim; tavan, baca ve dahi tek mil delikleri kullanır, buraya girerim. Ne olursam olayım girerim. Hani var ya Mevlânâ'da; "Bâzâ" diyor zaten. "Bâzâ" dediler geldik Konya'ya. Biz burdan gelin olmayız, gireceğim buraya. Yalnız bu sene olmayacak, bu iş anlaşıldı, dedim. İkinci yıl için hazırlık yapıyorum, her türlü hazırlık yapıyorum. Bu meyanda da Kâfiye derslerimi devam ettirmek üzere hoca aramaya başladım. Yolum o "Allahe Ekber" diyene çıktı. Yani adresler onu gösteriyor kime soruyorsam. Bir de onun Cemil Efendi diye bir talebesi vardı. Alaaddin Sarayı'nın orda bir cami var, şöyle Alaaddin Tepesi'nin arkasında, o caminin adını unuttum -ya da vardı diyeyim- yani Alaaddin Tepesi Sarayı var ya, ordan o Dedeler Bahçesi vardı, oraya yöneldiğinizde hemen sağda bir cami var. O caminin imamı Cemil Efendi diye bir zat vardı, o hoca efendinin talebelerindendi. Kâfiye'yi ondan bitirmemi tavsiye etti hoca efendi. Ben tekrar derse başladım. Cemil Efendi'yle Kâfiye'yi okuduk ama bu arada işte hoca efendi evde Tecrid okuyordu. Kendi evinde onun Tecrid derslerine devam ediyorduk. Mevlânâ'ya yakın bir yerde bir evi vardı hocanın. Mektepteki hocalar dışında Akşehirli Ahmet Efendi'yi tavsiye etiler. Akşehirli Ahmet Efendi'den mantık okumak istedim sıra oraya geldiğinde. Ama o mantık okutmadı, başka bir şey okuttu. Bir iki ay onun derslerine devam ettik kulakları çınlasın Ali Osman Koçkuzu ile birlikte. Kapı Camii'nde vaaz ederken hoca Mülteka'yı takip ediyordu. Orda onun derslerini izledik biz, hattâ kitabımızı alır giderdik. O da onu okuyarak vaaz ediyordu. Sonra Fârisi'ye merak sardım. Muhsin Koner diye bir zat vardı, belediye başkanı. Farsça bilirdi. Mezhebinin Özü diye bir kitabı vardır.

O iyi bilir dediler Farsça'yı. Ben de gittim, onun evini buldum. Bana Farsça okut, dedim. O da -onun tabiriyle söylüyorum- "Kürt Arif" vardır dedi -onun tarifiyle söylüyorum, bana göre değil- Arif Etik, hocadır, abidir, daha doğrusu bizim için hocadır; onu tavsiye etti bana. Bir de Bekir Haki Efendi diye bir zat vardı. O da Buhara'dan gelmişti, o da Farsça'yı çok güzel bilirdi. Bekir Efendi'den ben Farsça okumadım fakat onun sohbetinde bulundum. Arif Hoca'ya gittim. Ondandan da Farsça okutmasını istedim. O zaman hoca psikolojik olarak rahatsızdı. Sinirlendi Farsça okumak istiyordum dediğim zaman. Anlamsız ama böyle işte. Tuhaf bir hali vardı. İplikçi Camii o zamar müzeydi. Ona çok yakın bir kitapçı dükkânı vardı. Ben biraz üzerine gidince işin; bir ay sonra gel, dedi. Tam otuzuncu gün damladım buraya. Selâmün aleyküm hocam, bana söz veriydiniz dedim. O zaman hiçbir laf söylemeden raftan bir Zeban-ı Farisi diye bir kitap çekti. Farsça öğretmek için yazılmış Osmanlıca bir kitap. Hemen derse başladım. Arif Hoca bana Farsça okutmaya başlayınca, oğlunun söylediğine göre, kendisi de Mesnevi okumaya başlamış. Çünkü Mesnevi'den Seçmeler diye bir kitap vardı, onu da okuturdu bana Zeban-ı Farisi yanında. Hoca o münasebetle Mesnevi okumaya başlamış geceleri kalkıp sabah namazından önce. O zaman namaz falan da kılmıyordu, rahatsızlığı öyleydi. Mesnevi okumaya başlamış o seherlerde Mesnevi okuyarak iyileşti hoca, tekrar sağlığına kavuştu. Hattâ ondan sonra İmam-Hatip mektebine hoca oldu, İslâm Enstitüsüne hoca oldu. Ayrıldıktan sonra da onunla dostluğumuz devam etti. Belli bir süre sonra da ben bu Farsçayı kendi kendime artık devam ettirdim. Konya'da bir de tabii mektebin içinde sıradan hoca olmayıp farklı hoca olduğu için kendisinden farklı anlamda istifade ettiğim hocalar vardı. Bunların da başında Tahir Elliiki diye bir zat gelir. Konya'lular "Elliikin Tahir Efendi" derlerdi herhalde o zata. O dârülfünun ilahiyat mezunu bir hoca efendiydi. Dükkânı vardı, ticaretle meşgul olurdu. Bu mekteb de açılınca buraya hoca olmuştu. Ondandan da çok istifade ettik. Sıra dersi dışında, mektep dersi dışında benim bu Konya'daki hocalarım şu anda hatırlayabildiklerim kadanyla bunlardır. Ondandan sonra İstanbul'a geldik. İstanbul'da da bizim o zaman mektebimizde de, yani Yüksek İslam'da da mesela Celal Hoca gibi, meşhur İzmirli'nin talebesi gibi değerli hocalar vardı. Doğrusu onlardan da istifade ettik. Bunun dışında, yani mektep dışında Yusuf Cemil Efendi diye ya da Hafız Yusuf Bey diye bir zat vardı. Bu merhum Akif'in dostlarından. Burda da o zata devam ettik bir kaç arkadaşım. Bekir Bey, gene şimdi Fars dalında Prof. Mehmet Nazif Şahinoğlu diye bir arkadaşımız vardı o, ben, bir kısa müddet Esad Coşan Hoca o zaman tabii, hoca

değildi, öğrenciydi, Necati Lugal diye bir zat vardı, onun talebesiydi; onun tavsiyesiyle o da biraz hocaya devam etti, o hoca efendiden istifade ettik. Mektepte birçok hoca efendi geldi geçti, onların hepsini derleyip toparlamak zor.

Saffet Köse: *Fıkıh mirasımız ve fıkıh usûlü ile ilgili iki sorum var. Birincisi, fıkıh mirasımızın günümüz hukuk dünyasının istifadesine sunulabilmesi için çalışmalarımızda nasıl bir yöntem izlemeliyiz? Sözelimi günümüz hukuk dünyasına ancak 20.yy. başlarında girebilmiş olan önemli birtakım teoriler var. Sadece bir vakianın tespiti olarak söylüyorum; bunlar bir teori oluşturabilecek zenginlikte fıkıh mirasımız içerisinde yer alıyor. Bunu bizzat modern hukukçular itiraf ediyorlar. Bu alanda fıkıhla meşgul olanlar nasıl bir yol izleyerek çalışmalar yapmalılar?*

Fıkıh usûlü ile ilgili sorum da şu:

Elimizde fıkıh usûlü gibi gerçekten orijinal bir disiplin var. Günlük hayatla fıkıhın bağlantısını kurmak da bu usulü özümsemekten geçiyor.

Ancak usûl-i fıkh kitaplarına baktığımızda hep aynı örneklerin tekrarlandığını görüyoruz. Niçin fıkh usulü kitaplarındaki örnekleri güncelleştirmiyoruz? Tabii klasik örneklerin yanında

İslâm'ın temel esaslarını değerlendirirken şekil ile öz arasındaki dengeyi nasıl kuracağız? Sözgelimi tarihte bir tarafta bâtıniler, diğer tarafta zabirîler var. Günümüzde de bunların uzantılarının olduğunu biliyoruz.

Bunu nasıl aşarız?

Fıkıh usulünde, daha ziyade eskilerin (taklitçi fukahânın) yazdıklarında örneklerin değişmemesinin sebebi özümseme eksikliği ve hata etme korkusudur. Yeni yazılarda kısmen de olsa örnekler zenginleştirilmiştir.

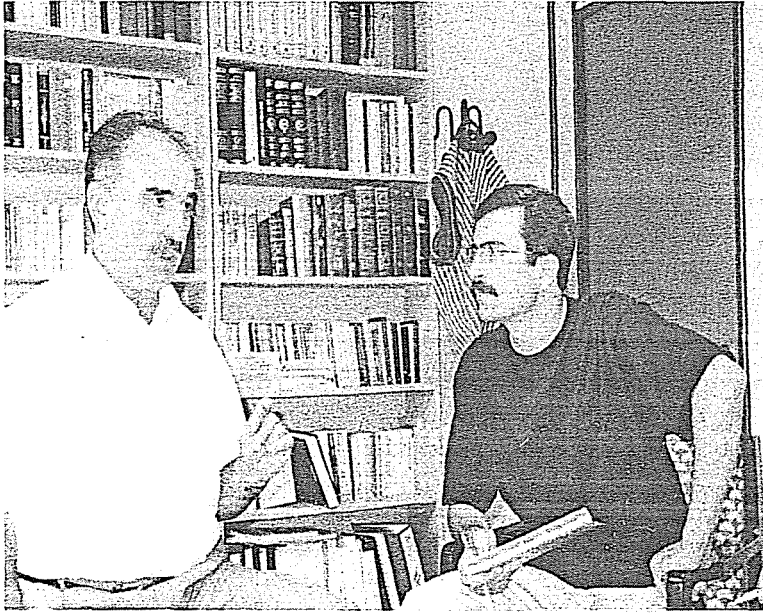
Nasları değerlendirirken (yorumlarken ve bunlardan hüküm çıkarırken) şekil ile öz arasındaki dengeyi nasıl kuracağımız sorusunun cevabı büyük ölçüde klasik fıkıh usulü eserlerinde vardır; bunun için kıyas, illet-hikmet, istislah, istihsan, örf gibi konuları incelemek gerekir. Günümüzde şekil-öz dengesi ile ilgili problem tartışılırken çağdaş hayattan gelen baskılar, kurulması matlup olan dengeyi olumsuz etkilemektedir. Sağlıklı yol, kendimizi başkalarına beğendirmeye uğruna değiştirmek ve bozmak değil, kendimiz olmak, kendimiz kalmak, değişmek isteyen başkalarına alternatif sunmak, Allah'ın murat ettiği hayat tarzını keşfetmek ve yaşamak için gerekeni yapmaktır. Meseleye bu perspektiften bakıldığında asla değişmeyecek şekillerin ve kesin olarak zayıf edilmemesi gereken özerin daha iyi, daha sağlıklı yakalanabileceğini ve sağlıklı dengenin kurulabileceğini umuyorum.

Mehmet Harmanlı: İslâm hukuku bünyesinde "usul-i fıkh (hukuk felsefesi)nin yeri ve önemi nedir, sizce? Bugün İslâm hukuk telif ve tercemesinde İslâm hukuk felsefesine yeterince ağırlık verilmekte midir? İslâm hukukunun yarınları ve yarınlarda İslâm hukukunun misyonu açısından bu durumu değerlendirir misiniz?

Usulü'l-fıkh ilim dalını tek başına hukuk felsefesi de, hukuk metodolojisi de ifade edemez. Fıkıh usulü ilmi kısmen bunları içeren ama aşan, İslâm'a mahsus, müslüman âlimler tarafından telif edilmiş bir ilimdir.

Günümüzde İslâm hukuku alanında yapılan çalışmaları, taklit (eskilerin tekrarı) ve tahkik (araştırma, inceleme, icihad) mahsulü çalışmalar diye iki gruba ayırmak gerekir. Taklit mahiyetindeki çalışmalarda asıl fıkhî üreten

müctehid, usulünü de kullanmış, ona gerektiği kadar ağırlık vermiştir. Tahkik mahsulü yeni çalışmalar da kendi içinde iki gruptur. Bunlardan birinde eski usul ile yeni icthadlar yapılmıştır. Eski usul de bir müctehidin ve mezhebin usulü olarak değil, bütün klasik usul olarak ele alınmış ve kullanılmıştır. İkinci grup çalışmalarda usul de yenilenmiş; deliller, bunlardan bilgi ve hüküm elde etmek için uygulanacak yöntem üzerinde önemli değişiklikler ve yenilikler yapılmıştır. İslâm modernistlerinin yaptıkları bu ikinci grup çalışmaların sıhhat ve meşruiyetleri henüz tartışma aşamasındadır. Fıkın geleceğini bu iki usulün meşruiyet çerçevesinde izdivacı belirleyecektir.

Mehmet Harmancı: *Günümüz Türkiyesinde "ulema" diye adlandırabileceğimiz bir sınıf var mıdır? Bu tabirin karşılığı olarak "aydın" ya da "akademisyen"den söz edilebilir mi? "Ulema" sınıfının toplum içindeki fonksiyonu nedir? Bugün o fonksiyonu üstlendiği söylenebilir mi?*

Ulemâ âlimin cem'i olup yukarıda tanımladığımız ilim adamı demektir. Aydın kavramının kökeni yabancıdır. Akademisyenin bizdeki geçmişi (selefi) bir

ölçüde yüksek medrese hocasıdır. Medrese veya üniversite tahsilinden yetişmiş bir kimsenin ulemâdan biri (âlim) olabilmesi için bir yandan meslektaşları tarafından, diğer yandan da geniş halk kitlesince kabullenilmiş, bazen sivil toplumun, bazen de buna ek olarak resmî makamların itimadına mazhar olmuş, sözü dinlenir, görüşleri ve tavsiyeleri kaale alınır bir kimse olması gerekir. Günümüzde üniversite tahsili ile yetişip klasik âlimin yerini tutan kimseler vardır.

Mehmet Harmancı: *Hukuk vâkıa meydana geldiğinde ona yönelik çözümler/yorumlar üretir. Oysa günümüzde karşımıza problem olarak çıkan meseleler zaten İslâm hukukuna aykırı teorik / pratik yapılanmadan doğmaktadır. Bu yanlış zeminin doğurduğu sorunlara doğru cevaplar vermek ne kadar mümkündür? Kimi zaman geçici çözüm olarak sunulan birtakım hususlar sorun sahibini rabatlattığı için onu rehavete de itebilmektedir. Böylece aslen gayr-ı meşru bir durum psikolojik de olsa meşru imiş gibi algılanabilmektedir? Bu süreci aleyhimize çevirmekten nasıl kurtulabiliriz?*

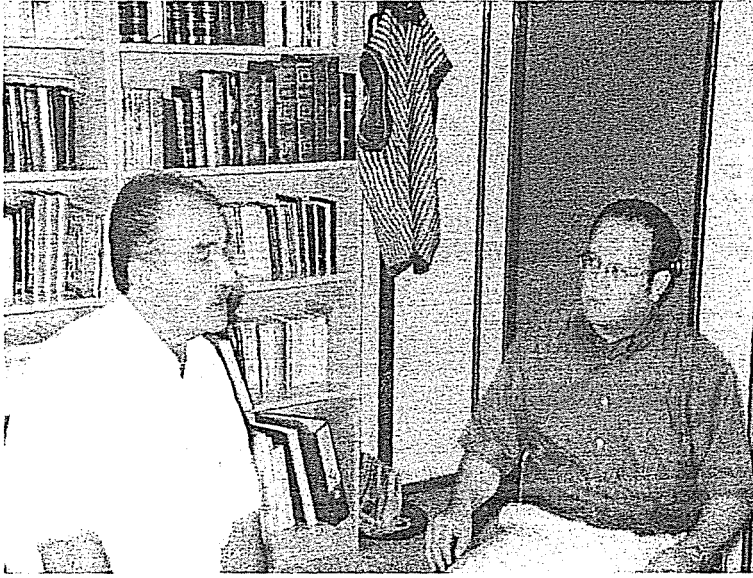
Geçmişte de âlimler fıkıh alanında iki çeşit çalışma yaptılar, bilgi ve hüküm ürettiler. Birincisi teorik olarak kaynaklardan yola çıkan, normal ve ideal şartlarda olması gereken fıkıh. İkincisi konjonktürü gözeten, iyi ve kâmil olana geçişi sağlayan, âcil sıkıntıyı gidermeyi amaçlayan fıkıh. Her iki çeşit çalışma sürdürülür ve belli zamanlarda, mekânlarda, fert ve gruplarda da olsa kâmil olan yaşanırsa "geçici ile devamlı, ideal ile reel, zaruret ile azimet" yer değiştirmez, aslın bozulması ve kaybolması tehlikesi bahis mevzuu olmaz.

Halil Uysal: *İslâm hukuk tarihi çeşitli dönemlere ayrılmaktadır. Siz bir İslâm hukuk tarihçisi olarak cumhuriyet dönemi Türkiye'sini hukuk tarihi açısından hangi bağlamda değerlendiriyorsunuz?*

İslâm hukuku bütün müslümanların hukuku olduğu için onun uygulanma ve işlenme tarihini de İslâm ülkelerinin bütünü çerçevesinde ele almak gerekir. Meseleye yalnızca Türkiye açısından bakacak olursak cumhuriyet döneminde İslâm hukukunun uygulanmasını resmî olan ve olmayan şeklinde iki alanda değerlendirmemiz daha doğru olur. Resmî alandaki uygulama, cumhuriyet kanunlarından önceki sabit haklar ve hak doğuran tasarrufların tasfiyesi çerçevesinde kalmıştır. Resmî olmayan uygulamadan maksadımız halkın, dine bağlılığı sebebiyle bilenlerden sorup öğrenerek dünya işlerini de dinine uygun kılma çabasıdır. Müslüman halkımızın büyük çoğunluğu, miras ve aile

hukuku ile yiyecek içecek şeyler başta olmak üzere (bu konularda dine uyma çabası daha yoğundur) hemen her konuda bilenlerden fetva sormuşlar ve işlerini buna göre yürütmeye çalışmışlardır. Şu halde resmî olmayan uygulamaya göz önüne alınırsa cumhuriyet Türkiye'sinde de İslâm hukuku daima yürürlükte kalmıştır denebilir.

İlmî çalışmalara ve araştırmalara bakıldığında yine bu dönemde hem 950 öncesinde hem de daha ziyade bundan sonra dünyanın ilgisini çekecek eserlerin ortaya konduğunu, bu manada İslâm hukukuna ilginin kesintiye uğramadığını görüyoruz.

Halil Uysal: *Ülkemizde birtakım kuruluşlar tarafından birtakım kongre ve sempozyumlar organize edilmektedir. Bu kongre ve sempozyumlara uluslararası ya da ulusal bazda farklı kesimlerden katılımlar olmaktadır. Örneğin Konya'da düzenlenen İslâm Ticaret Hukuku Kongresi'ne uluslararası katılım olmuştur. Aile Hukuku Sempozyumu'nda bir anlamda biz bizydik. Abant'taki toplantılarda ise bizdeki "siz" ve "biz" ler vardı... Siz bu kongre ve sempozyumları nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Ülkemizde yapılan ulusal veya uluslararası kongre ve sempozyumların İslâm hukuku ile ilgili olanlarının bir kısmı yalnızca ilmidir, bir kısmı ise uygulamaya yöneliktir. Konya'da yapılan İslâm Ticaret Hukuku Kongresi bu ikincisine örnektir. Burada ekonomik hayatında gönüllü olarak İslâmî kurallara uymak isteyenler, başka sistemlerle iç içe yaşadıkları dünyada karşılaştıkları problemleri gündeme getirip çözüm istemişlerdir. Abant benzeri toplantılar ise daha farklı amaçlara yönelik olup katılımcılar da buna göre belirlenmiştir. Burada bir araya gelenlerin sorusu, "İslâm hukukunu bugün hayatımıza nasıl uygulayabiliriz, belli problemlerin çözümleri nelerdir?" değildir. Burada soru, farklı inanç, hayat tarzı ve dünya görüşüne sahip bulunan kesimlerin bir arada, huzur içinde, hak ve özgürlüklerini elde ederek yaşamalarını mümkün kılacak düzen ve düzenlemelerle ilgilidir. Bana göre bütün bu ilmî toplantılar yararlı olmakta, tarafların kendilerini tartıp test etmelerini, birbirlerini ve problemleri daha iyi anlamalarını, çözümleri daha ayağı yere basılı olarak aramalarını sağlamaktadır.

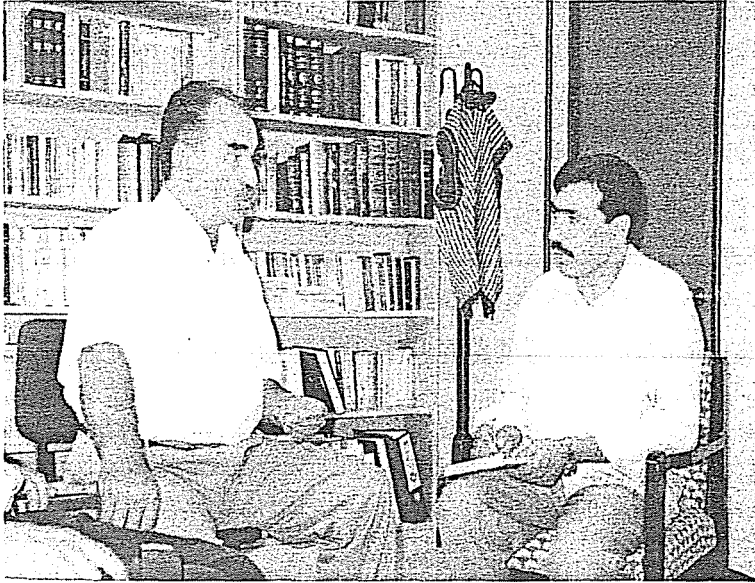
Saffet Köse: *Din bizim hayatımızın hangi alanına, ne ölçüde müdahildir? Yani dinin alanı neresidir?*

Dinin bizim hayatımıza müdahalesinin alanını belirlemek istediğimizde "hayat alanlarının birbiri ile ilgisini" göz önüne almamız gerekir. İnsan hayatı bir bütündür; bölünme sun'îdir, anlamak ve anlatmak içindir, yaşarken bölünme yoktur, her alan iç içedir. Dinin özü insan-Allah ilişkisi olduğuna göre bu ilişkinin bir alanda kesilmesi, yok olması mümkün değildir; kesilirse o alanda dinsiz olur, halbuki dindarlık kesinti kabul etmez. Dini ilimlerde mübah, serbest, sükût geçilmiş diye ifade edilen alanlar dinin (kul-Allah ilişkisinin) yok olduğu alanlar değildir, buralarda kulca yaşamanın belli kural ve şekillere bağlanmadığı, kesintisiz kulluk şuuru içinde insanın davranış serbestliği içinde bulunduğu anlaşılır. Bu serbetlik de mutlak olmayıp dinin amaçları ve genel kuralları ile sınırlanmıştır. Helâl olmak şartıyla mü'min istediğini, istediği zaman yer ve içer. Ancak tıka basa yiyemez, başkaları muhtaç iken lükse kaçamaz, ruh-beden, biyolojik ihtiyaç-ahlâk dengesini gözden irak tutamaz. Bilim ve teknoloji yoluyla tabiat üzerinde tasarruf ederken yeryüzünde yaşayan ve yaşama hakkı olan insanlar ile gelecek nesillerin zararına olabilecek eylemlerden uzak durur.

Mehmet Harmanlı: *İslâm hukuku âtil midir? Çağa cevap veremez mi? Bu tür suçlamalar bususunda neler söylemek istersiniz?*

İslâm hukuku ömrünü tamamlamış, tarihe intikal etmiş, hayat alanından çekilmiş değildir. İslâm ve müslümanlar var oldukça böyle bir şeyin olması da mümkün değildir. Bugün müslümanların, geniş manada fıkıh alanında yaşadıkları sıkıntıların iki önemli ârızî (yapısal olmayan) sebebi vardır: 1. Oluşturulması ve kullanılması gereken bir usûl ile genelde insanlığın, özelde müslümanların muhtaç oldukları fıkıh hükümlerinin (çözümlerin) yeterince üretilmemesi. Bunun da sebepleri arasında fıkıhçının donanım eksikliği, komşu bilgi dallarındaki yetersizliği, bunu gidermek için yapılabilecek heyet (farklı ilim dallarında uzmanlaşmış ilim adamlarının ortak) çalışmalarının azlığı, teşviklerin yokluğu vardır. 2. Müslümanların işlerini gören, dünya ve ahiret menfaatlerini dengeli olarak sağlayan, başka sistemlerle rekabet edebilecek, insanlık için de bir zenginlik, çeşni ve seçenek olabilecek fıkıh kural ve kurumlarının uygulanmasına izin verilmemesi, çeşitli bahaneler ve yollarla bunun engellenmesi. Türkiye'de ve ona benzeyen ülkelerde faizsiz ekonomi karşısında takınılan tavır burada örnek olarak hatırlanabilir.

Saffet Köse: *Batılı oryantalistlerle bazı Türk hukukçuları İslâm hu-*

kukunun çağdaş ihtiyaçları karşılayamayacağını, çünkü İslâm hukukunun vahye dayalı olduğunu, bu kuralların değişmez (statik) olduğunu, hayatın ise sürekli gelişen ve değişen bir yapıya sahip olduğunu, değişmez kurallarla değişen hayatın ihtiyaçlarına cevap verilemeyeceğini söylüyorlar. Siz ne diyorsunuz?

İnsanda binlerce yıldan bu yana aynı kalan yapılar da vardır, değişen taraflar da vardır. Değişmenin yaratılış amacı yönünde gelişme olarak değerlendirilecek olanları vardır, sapma ve bozulma mahiyetinde olanları vardır. Vahiy ve icihad yan yana bulunduğu ve işletildiği zaman kalması gereken kalır, değişmesi gereken değişir. Vahyin rehberliği terk edildiği zaman, kısmen de olsa sapma kaçınılmazdır; çünkü insan kendine yeterli değildir.

Saffet Köse: Bir mezhebi iltizam etmiş bir müslümanın diğer mezhep görüşlerinden istifadesi konusunda görüşleriniz nelerdir?

Bir mezhebe şuurlu ve bilgili olarak bağlanmış, dîni hayatını bu mezhebin ictidahlanna göre yaşamaya karar vermiş bir mümin bile ihtiyaç duyduğunda, mezhebinin hükmünü uygulamada güçlük çektiği veya zarar gördüğünde bir başka mezhebin o konudaki ictidadı ile amel edebilir. Bu caiz değildir diyen ciddi bir âlim yoktur.

Mehmet Harmancı: İslâm hukuku alanında veya başka alanlarda bugünden sonra yapmayı planladığınız şeyler nelerdir? Yapılması gerekir diye düşünüp gelecek nesillere, yetişmekte olan genç bukkuçulara tevdi edeceğiniz bususlar var mıdır? Düne dönüp baktığınızda yapmasaydım dediğiniz, hayıflandığınız durumlar oldu mu?

İslâm hukuku alanında bundan sonra bizzat yapacağım şeyler -Allahu a'lem-şunlar olacaktır. Daha önce yazdıklarımı her baskıda yeniden gözden geçirerek tashih ve ikmal etmek. Yetişebildiğim kadarıyla yeni meselelerin çözümüne katkıda bulunmak; bu maksatla tek başıma veya grup olarak çalışmalar yapmak. İlmî toplantılara daha az tebliğ ile, daha çok da müzakereci olarak katılmak. Bu alanda yetişen gençlere rehberlik etmek.

Bundan sonra İslâm Hukuku alanında çalışanların şunları yapmalarını istedim:

Bu alanda yapılan çalışmalar ile bunları yapanlar ve uygulama notları/ vesikaları hakkında eksiksiz bilgi toplamak, bunları tasnif etmek,

değerlendirmek ve yapılanlardan yola çıkarak iyi bir Fıkıh Tarihi yazmak.

Eski ve yeni usûl çalışmalarını bir arada değerlendirdikten sonra günümüz için geçerli ve kullanışlı bir fıkıh usûlü oluşturmak.

Mezhepler ve hukuklar arası mukayeseli fıkıh kitapları yazmak.

Tarihe müdahale eden ve insanı dönüştüren İslâm dininin bu özelliğini yansıtan bir fıkıh (ilmihal ve hukuk, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve ahlâk) kitabı (külliyyâtı) vücuda getirebilmek için heyet çalışmaları yapmak.

Kulluk ilişkilerimde her an "şu inşaallah iyi olmuştur, şunu yapmasaydım iyi olurdu" diyorum; bu benim hayat tarzım olduğu gibi bütün müminlerin de böyle olduklarını düşünüyorum. İlim ve vazife hayatımda pişmanlık duyduğum bir aşama yok. Bir de İngilizce bilsem iyi olurdu deyip duyuyorum.

Saffet Köse: *Tasavvuf-toplum ilişkisi konusundaki düşüncenizi alabilir miyiz? Tasavvuf toplumda nasıl bir işlev görüyor?*

Tasavvufa olan ihtiyacı eğitime olan ihtiyaç içinde aramak gerekir. Bilmekle yapmak, anlamakla yaşamak aynı değildir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) mescidi, o hayatta iken hem öğretimi, hem de eğitimi sağlıyordu. Mescid ve medrese bazı zaman ve mekânlarda bu çifte fonksiyonu yerine getirdi, ama her yerde ve her zaman bunu yapamadı. Bilenlerin yalnızca öğretmekle yetinmesi, halkın dinî hayatı ve ahlâkı ile ilgilenmemesi bu boşluğu dolduracak bilen/yapanlara ihtiyaç doğurur. Sahtekârlar ve istismarcılar bir yana, gerçek sûfiler dini bilen, herkes için geçerli bulunan kurallara bağlı, samîmî bir dindarlık yoluyla erdemler kazanmış, olgunlaşmış, başkalarını müsbet mânâda etkileme güç ve kabiliyeti elde etmiş kâmil insanlardır. Allah rızasına uygun bir hayat tarzı için böyle insanlara ve bunların eğitimine ihtiyaç vardır.

Mehmet Harmancı: *İlimle meşgul olan gençlere nasıl bir çalışma yöntemi önerirsiniz? Başarılı olmanın ve ortaya önemli eserler koyabilmenin sırrı nedir?*

İlim adamı olmak isteyenlerin Allah vergisi kabiliyetleri yanında fedakârlık, destek ve disipline ihtiyaçları vardır. Destek hem ilim adamlarından, hem de servet sahibi insanlar ile devletten ve sivil toplum örgütlerinden gelmelidir. Fedakârlık ilim yolcusuna düşüyor. Öğrenmek, düşünmek, üretmek zor iştir;

nefsin birçok arzusuna karşı çıkmayı, pek çok maddi kazancı, menfaat fırsatını kaçırmayı gerektirebilir. Disiplin uygun yöntem ile devamlı ve sistimli çalışmaktır. Bu üç ihtiyaç/önşart karşılandığında ilim adamı olmak, ortaya önemli eserler koymak, ağacın meyva vermesi kadar tabii hâle gelir.

Mehmet Harmancı: *Genç ilim talipleri için, "ilim adamı" kimdir, nasıl olmalıdır diye sorsak neler söylersiniz?*

İlim adamı belli bir ilim dalında gerekli bulunan dilleri, usûlü (yöntem, metodoloji) ve temel bilgileri edinmiş, bunlarla çalışarak ilme katkıda bulunan insandır. İlim adamı çalışkan, alçakgönüllü, tartışma ve öğrenmeye açık, ilimde cömert (bildirme ve öğretmeyi esirgemeyen), ilmi ile dünyalık kazanmayı değil, hizmeti önceleyen, güzel ahlâk sahibi bir kimse olmalıdır.